

per impossibile, non essent substantialiter præsentes per immensitatem, forent nihilominus ratione doni gratiæ sanctificantis.

Resp. affirmative ¹.

Prob. 1° ex Scriptura sacra. Ad Rom., v, 5, dicitur: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Ubi distinguitur inter charitatem datam et Spiritum datum. Frustra autem S. Scriptura inter utrumque distingueret, si Spiritus non esset substantialiter præsens, sed tantum in dono charitatis.

2° Propter hujusmodi præsentiã ratione doni gratiæ sanctificantis, justus dicitur templum Dei, I Cor., iii, 16: Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? et statim: Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Hoc autem verificari non potest de donis gratiæ, quibus non consecratur templum, sed solis divinis personis, ut Spiritu sancto, de quo dicitur: Habitat in vobis.

3° Divinæ personæ per missionem invisibilem ratione doni gratiæ sanctificantis sunt aliter præsentes animæ quam per immensitatem, alioquin quotiescumque aliquid produceretur in anima, diceretur mitti, siquidem sunt substantialiter præsentes per immensitatem, ubicumque aliquid producitur. Atqui, nisi specialiter sint præsentes substantialiter animæ ratione doni gratiæ sanctificantis, erunt tantum præsentes per immensitatem, quatenus nempe producerent aliquem effectum in anima. Ergo.

Si objicias, Deum per gratiam esse in justo ut cognitum in cognoscente et amatum in amante, cognitum autem esse in cognoscente et amatum in amante objective tantum, et non substantialiter: resp. per gratiam sanctificantem sic Deum esse in cognoscente et amante, ut cognoscens et amans sit ejus templum, et eo libere fruatur; ad quod non sufficit præsentiã objectiva, sed requiritur substantialis.]

¹, Ibid., a. 1, o, et a. 3, o.

TRACTATUS

DE DEO CREATORE

PROŒMIUM

D. Thomas, *Contra Gent.*, lib. II, c. 1.

[*« Meditatus sum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabar. Ps. cxlii, 5.*

» Rei cujuslibet perfecta cognitio haberi non potest, nisi ejus operatio cognoscatur. Ex modo enim operationis et specie, mensura et qualitas virtutis pensatur. Virtus vero naturam rei monstrat; secundum hoc enim unumquodque natum est operari, quod actu talem naturam sortitur.

» Est autem duplex rei operatio, ut Philosophus tradit, *Metaphys.*, ix, text. comm. 16: una quidem quæ in ipso operante manet, et est ipsius operantis perfectio, ut sentire, intelligere et velle; alia vero quæ in exteriorem rem transit, quæ est perfectio facti quod per ipsam constituitur, ut calefacere, secare et ædificare.

» Utraque autem dictarum operationum competit Deo: prima quidem in eo quod intelligit, vult, gaudet et amat; alia vero in eo quod res in esse producit et eas conservat et regit.

» Quia vero prima operatio perfectio operantis est, secunda vero perfectio facti, agens autem prius naturaliter factum est et causa ipsius, oportet quod prima dictarum operationum sit ratio secundæ et eam præcedat natura-

liter, sicut causa effectum. Quod quidem in rebus humanis manifeste apparet; consideratio enim et voluntas artificis principium est et ratio ædificationis.

» Prima igitur dictarum operationum, tanquam simplex operantis perfectio, *operationis* vindicat sibi nomen, vel etiam *actionis*; secunda vero, eo quod sit perfectio facti, *factionis* nomen assumit: unde manufacta dicuntur quæ per actionem hujusmodi ab artifice in esse procedunt.

» De prima autem Dei operatione jam diximus. Unde, ad completam divinæ veritatis considerationem, restat nunc de secunda operatione tractare, per quam scilicet res produciuntur et gubernantur a Deo. »

Triplacis porro sunt generis effectus hujus posterioris operationis divinæ, sive tria genera rerum a Deo creaturum: aliæ mere spirituales, cujusmodi sunt angeli; aliæ mere corporeæ, quas orbis hic adspectabilis complectitur; aliæ denique ex corporea ac spirituali substantia constantes, quales sunt homines. De his itaque seorsim disseremus, præmissa de creatione in genere dissertatione.]

DISSERTATIO I

DE PROCESSIONE CREATURARUM A DEO

D. Thomas, I part., a. q. 44 ad q. 49.

ARTICULUS I

Utrum omne ens sit effective a Deo?

[Gnostici, teste S. Epiphano, *Hæres.* 23 et 26, negarunt mundum esse a Deo conditum. Manichæi, ex eodem, *Hæres.* 22 et seqq., et ex Augustino, *Hæres.* 46, duos adstruebant deos a se independentes, unum bonum, qui esset author novi Testamenti, lucis, rerum spiritualium et incorruptibilium; alterum malum, qui esset author veteris Testamenti, tenebrarum et rerum visibilium et corruptibilium.

Plato et Hermogenes, apud Tertull., *de Præscript.*, part. I, c. 33, Seleuciani et Hermiani, apud S. Aug., *Hæres.* 39, dixerunt materiam non fuisse a Deo productam, sed ipsi esse coæternam, ex qua mundum visibilem produxit.

Dico: Omne ens aliud a Deo, quod est quomodocumque, est effective causatum a Deo¹.

Est de fide qua credimus, in symbolis Nicæno et Constantinopolitano, « in Deum factorem cæli et terræ, visibilium omnium et invisibilium. » Et cap. *Firmiter, de summa Trinitate*, lib. I Decretal., Ecclesia in concilio Lateran. I confitetur « Deum unum, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, esse unum universorum principium, Creatorem omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium. » (Unde concil. Bracarense I, can. 13, sic definit: « Si quis dixerit creationem universæ carnis non opificium esse Dei, sed malorum angelorum, sicut Manichæus et Priscillianus dixerunt; anathema sit. »)

Idem docetur a concilio Vaticano infra art. III citando.

Prob. 1° ex sacra Scriptura. *Genes.*, I, 1: *In principio creavit Deus cælum et terram*; ubi sub cælo, omnia cælestia, et sub terra, omnia inferiora continentur. Unde, *Exod.*, XX, 11: *Sex diebus fecit Dominus cælum et terram, et omnia quæ in eis sunt*; *Isa.*, XLIV, 24: *Ego Dominus, faciens omnia, extendens cælos solus, stabiliens terram*; *Ps.* CXLV, 6: *Qui fecit cælum et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt*; *Joann.*, I, 3: *Omnia per ipsum facta sunt*; *Rom.*, XI, 36: *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia*; *Act.*, XVII, 24: *Deus, qui fecit mundum et omnia quæ in eo sunt.*

Prob. 2° ratione. Omne quod quomodocumque est, continetur virtualiter et eminenter in Deo. Ergo omne quod quomodocumque est, est a Deo participatum et causatum. — Patet consequentia; quia, si esset aliquod ens quod non esset a Deo causatum, illud non contineretur virtualiter et eminenter in Deo. — *Prob. ant.* Deus sic est

1. Hic q. 43, a. 1, o.

ens per essentiam, ut complectatur omnem rationem entis, secundum totam ejus latitudinem et extensionem; id enim important rationes actus puri, entis infiniti et infinite perfecti, quæ competunt Deo. Ergo omne quod quomodo-cumque est, continetur virtualiter et eminenter in Deo; alias Deus non contineret omnem plenitudinem entis.

Dices : Essentiæ rerum sunt æternæ, et non dependent a Deo : sic ab æterno et independenter a Deo homo est animal rationale. Ergo.

Resp. Dist. ant. Essentiæ rerum sunt æternæ et non dependent a Deo quoad connexionem prædicati et sub-jecti, *conc.* ; quoad esse actuale, *nego* : id enim habent a Deo in tempore.

Hinc inferes, materiam, circa quam maxime erraverunt antiqui philosophi, ut exponit Angelicus¹, esse etiam a Deo productam; quia, cum Deus, ut dictum est, sit causa entis in quantum ens, est causa omnium quæ pertinent ad rationem entis. Materia prima autem pertinet ad rationem entis corporei. Quamvis enim secundum se non sit ens actu, sed tantum per formam substantialem, sine qua specificè non producit, ex ea tamen et forma fit ens actu; et ideo, proprie loquendo, materia non creatur, sed concreatur.]

ARTICULUS II

Utrum Deus sit causa exemplaris et finalis omnium rerum?

[Dico : Deus est prima causa exemplaris omnium rerum²; quia Deus habet rationes seu ideas et exemplaria omnium rerum quas producit secundum determinatas species. Non enim Deus, cum sit agens intelligens, agit cæco modo aut fortuito. Hæ autem ideæ seu exemplaria nihil aliud sunt realiter, quam divina essentia, ut est

1. Hic q. 43, a. 2, o. — 2. Ibid., a. 3, o.

diversimode participabilis a creaturis, ut docet S. Thomas¹.

Dico 2° : Deus est causa finalis omnium rerum².

Est de fide. Sic definitum est a concilio Vaticano, const. de *Fide cath.*, can. 5 : « Si quis... mundum ad Dei gloriam conditum esse negaverit; anathema sit. »

Prob. 1° ex sacra Scriptura. *Prov.*, xvi, 4 : *Universa propter semetipsum operatus est Dominus.*

Prob. 2° ratione. Illud est causa finalis rerum omnium, quod primum et universale agens intendit omnibus communicare, et quod omnia intendunt, prout possunt, consequi. Atqui divina bonitas est id quod Deus intendit omnibus communicare et quod omnia consequi intendunt, appetitu sive rationali, sive sensibili, sive naturali. Ergo. — *Prob. min.* Deus, ut primum et universale agens atque infinite perfectum, non agit propter finem acquirendum, bonorum enim nostrorum non indiget; sed agit propter perfectionem suam, quæ est ejus bonitas, communicandam, et quelibet res creata intendit suum bonum et suam perfectionem, quæ est similitudo et participatio divinæ bonitatis. Ergo.

Itaque Deus vult et agit propter bonitatem suam, non quia illam desiderat, quod enim desideratur nondum habetur; sed quia illam perfecte amat, amor enim est etiam de præsentis. Ex hoc autem quod perfecte amet suam bonitatem, vult illam aliis communicari.]

ARTICULUS III

De modo emanationis rerum a Deo, qui dicitur creatio.

[Creatio potest sumi tripliciter : 1° late, pro qualibet eujuscumque rei productione³; quo sensu *Eccli.*, 1, 4, dici-

1. Hic q. 43, a. 2, o. — 2. Hic q. 43, a. 4, o. — 3. Hic q. 43, a. 1, ad 1.

tur de Sapientia quod sit ab initio creata; 2° æquivoce, pro elevatione ad superiorem gradum: quo sensu quis dicitur creari episcopus; 3° stricte, pro productione totius entis ex nihilo.

Pro quo observandum est, præpositionem *ex* non importare habitudinem causalitatis affirmativæ, quasi nihilum sit materia ejus rei [quæ producitur, ut cum dicitur: « Gladius fit ex ferro; » sed importare habitudinem causæ quæ negatur, ita ut *ex nihilo* idem sit ac *non ex aliquo*.

Itaque creatio est emanatio totius entis a causa universalis¹. Sicut enim emanatio particularis est ex non ente particulari, ut productio ignis ex non igne, ita emanatio universalis est omnino ex non ente, ac per consequens ex nihilo.

Dico: Deus res in esse produxit ex nihilo, hoc est, creavit².

Est de fide; nam dicimus in Symbolo Apostolorum: « Credo in unum Deum..., Creatorem cœli et terræ. »⁺

In concilio Lateran. sub Innocentio III definitur quod « Deus utramque de nihilo condidit creaturam, spirituales et corporales, angelicam videlicet et mundanam. »

Hæc definitio prolixius et expressius renovata fuit a concilio Vaticano, ubi legitur³ :

« Sancta Catholica Apostolica Romana Ecclesia credit et confitetur, unum esse Deum verum et vivum, Creatorem ac Dominum cœli et terræ, omnipotentem, æternum, immensum, incomprehensibilem, intellectu ac voluntate omnique perfectione infinitum; qui cum sit una singularis, simplex omnino, et incommutabilis substantia spiritualis, prædicandus est re et essentia a mundo distinctus, in se et ex se beatissimus, et super omnia quæ præter ipsum sunt et concipi possunt ineffabiliter excelsus.

» Hic solus verus Deus bonitate sua et omnipotenti vir-

1. Ibid., a. 1, o. — 2. Ibid., a. 2, o. — 3. Constit. de fide, De Deo rerum omnium creatore.

tute, non ad augendam suam beatitudinem, nec ad acquirendam, sed ad manifestandam perfectionem suam per bona quæ creaturis impertitur, liberrimo consilio simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spirituales et corporales, angelicam videlicet et mundanam, ac deinde humanam, quasi communem ex spiritu et corpore constitutam. »⁺

CANONES. — « 1° Si quis unum verum Deum visibilibus et invisibilibus Creatorem et Dominum negaverit; anathema sit.

» 2° Si quis præter materiam nihil esse affirmare non erubuerit; anathema sit.

» 3° Si quis dixerit, unam eandemque esse Dei et rerum omnium substantiam vel essentiam; anathema sit.

» 4° Si quis dixerit, res finitas, tum corporeas tum spirituales, aut saltem spirituales, e divina substantia emanasse; aut divinam essentiam sui manifestatione vel evolutione fieri omnia; aut denique Deum esse ens universale seu indefinitum, quod sese determinando constituat rerum universitatem in genera, species et individua distinctam; anathema sit.

» 5° Si quis non confiteatur, mundum resque omnes quæ in eo continentur, et spirituales et materiales, secundum totam suam substantiam a Deo ex nihilo esse productas; aut Deum dixerit, non voluntate ab omni necessitate libera, sed tam necessario creasse, quam necessario amat seipsum; aut mundum ad Dei gloriam conditum esse negaverit; anathema sit. »⁺

Prob. 1° ex S. Scriptura. *Genes.*, 1, 1, dicitur: *In principio creavit Deus cœlum et terram. Judith*, XIII, 24: *Benedictus Dominus, qui creavit cœlum et terram. Ps.* CXLVIII, 5: *Ipse mandavit, et creata sunt. Sap.*, 1, 14: *Creavit, ut essent omnia. II Machab.*, VII, 28: *Peto, nate, ut aspicias ad cœlum et terram et ad omnia quæ in eis sunt, ut intelligas quia ex nihilo fecit illa Deus, et hominum genus.*

Prob. 2° duplici ratione. Prima¹. Si Deus non fecisset

Hic q. 45, a. 2, o.

aliquid ex nihilo, debuisset omnia producere ex aliquo præsупposito. Atqui falsum consequens. Ergo et antecedens. — Prob. min. Si Deus non ageret nisi ex aliquo præsупposito, istud præsупpositum non esset ab ipso causatum; sicut cum artifex facit statuam ex ligno, lignum non est causatum ab ipso. Atqui falsum consequens, tum quia Deus est causa universalis totius entis, ut constat ex articulo primo præced. ; tum quia, sit esset aliquid ens a Deo non causatum, esset ens a se, consequenter Deus, utpote ens infinite perfectum. A quo enim posset limitari in suis perfectionibus? Non ab alio, cum a nullo, nec etiam a Deo dependeret; non a se, cum enim esset ens necessarium, nullam a se perfectionem excluderet.

Secunda ratio. Vel rebus quas Deus produxit aliquid præexistit, vel non. Si hoc secundum, habemus intentum. Si primum, cum non sit procedere in infinitum, necesse est devenire ad aliquod primum cui nihil præexistat, et tamen sit factum a Deo, consequenter factum ex nihilo.

Dices 1° : Fuit apud antiquos philosophos communiter receptum hoc axioma : « Ex nihilo nihil fit. » Ergo.

Resp. hoc axioma verum esse de emanatione effectuum particularium a causis particularibus, quod tantum considerabant antiqui philosophi, non vero de emanatione ab universali principio¹.

Instabis : Inter ens et nihil est distantia infinita. Atqui distantia infinita est impertransibilis. Ergo.

Resp. Dist. maj². Inter ens et nihil est distantia infinita positive, *nego*; negative, *conc.* Et ad hunc sensum distincta minore, *nego* conseq. Itaque inter ens et nihil non est distantia sic positive infinita, quod sit aliquid infinitum medium quod debeat pertransiri; sed sic tantum quod non esse simpliciter tendat ad esse simpliciter. Porro, sicut fieri potest virtute finita, ut a non esse secundum quid fiat transitus ad esse secundum quid, v. g., a non esse ignis ad esse ignis; sic fieri potest virtute infinita ut a non esse simpliciter fiat transitus ad esse simpliciter.

1. Ibid., ad 2. — 2. Ibid. ad 4.

Urgebis : Quod fit, nondum factum est. Ergo *fieri* præcedit *factum esse*. Ergo debet assignari subjectum in quo sustentetur ipsum *fieri*. — Subsumo : Atqui in eo quod creatur non potest assignari subjectum in quo sustentetur fieri seu creari, cum sit ex nihilo. Ergo non potest aliquid fieri ex nihilo.

Resp. Dist. ant¹. Quod fit actione successiva, nondum factum est, *conc.*; actione instantanea, *nego*. Sic, v. g., dum aer illuminatur, est illuminatus; dum verbum in mente formatur, est formatum. Creatio autem est actio instantanea; sicque cum aliquid creatur, creatum est, et terminus creationis est res creata ipsa creatione producta. — Per quod præoccupatur altera instantia.

Dices 2° : *Sap.*, xi, 48, Deus dicitur *creasse orbem terrarum*, hoc est mundum, *ex materia invisâ*. Ergo non ex nihilo.

Resp. Nego conseq. Per *materiam invisam*, græce *informem*, non intelligitur materia nudata omni forma; sic enim existere non potest, et *Genes.*, i, 1, dicitur : *In principio creavit Deus cælum et terram*. Sed per hoc intelligitur corpus pro tunc invisibile et informe; quia prima die, antequam lux fieret, non erat aspectabile, neque plantis, animalibus, hominibus, etc., erat ornatum. Sensus ergo S. Scripturæ est quod ex hoc corpore seu materia informi Deus produxerit entia distincta, plantas, animalia, hominem, etc. Verum hanc materiam Deus ex alia materia non produxit, sed ex nihilo, ut diserte asserit S. Aug. infra citandus.

Hinc colliges, Deum non omnia, stricte loquendo, creasse seu produxisse ex nihilo, siquidem et ex auctoritate citata et ex cap. primo *Geneseos* constet, ex priori materia plantas, animalia produxisse, atque hominem ex limo terræ formasse; item et quotidie multa producere, non ex nihilo, sed ex præsупposito subjecto : sed tantum aliqua proprie creasse, et creare, ut cælum et terram, angelos et animas racionales.

1. Ibid. ad 3.